

ФІЛОСОФІЯ КУЛЬТУРНО-МИСТЕЦЬКОЇ ОСВІТИ

УДК 378:[004+008]

*Станіславська Катерина Ігорівна,
доктор мистецтвознавства,
доцент, професор кафедри
мистецьких технологій Національної академії
керівних кадрів культури і мистецтв*

ФОРМУВАННЯ ЕКРАННОЇ КУЛЬТУРИ СТУДЕНТА: ДО ПОСТАНОВКИ ПИТАННЯ

У статті досліджено поняття "медіакультури", "аудіовізуальної культури" та "екранної культури" особистості та здійснено їх порівняння. Автор розглядає структурні компоненти екранної культури особистості та педагогічні умови її формування. Розроблено показники сформованості екранної культури та визначено її функції.

Ключові слова: екранна культура, екранна культура особистості, медіакультура, аудіовізуальна культура, медіаосвіта.

Станиславская Екатерина Игоревна. Формирование экранной культуры студента: постановка вопроса.

В статье исследованы понятия "медиакультуры", "аудиовизуальной культуры" и "экранной культуры" личности и осуществлено их сравнение. Автор рассматривает структурные компоненты экранной культуры личности и педагогические условия ее формирования. Разработаны показатели сформированности экранной культуры и определены ее функции.

Ключевые слова: экранная культура, экранная культура личности, медиакультура, аудиовизуальная культура, медиаобразование.

Stanislawska Catherine. Formation of screen culture student: formulation of the question.

Concepts of person "media culture", "audiovisual culture" and "screen culture" are researched and compared in the article. The author examines the structural components of the screen culture of personality and pedagogical conditions of its formation. Indicators of formation of screen culture are developed, its functions are determined.

Key words: screen culture, screen culture of personality, media culture, audiovisual culture, media education.

Життя сучасної людини перебуває у стані "тотальної екранізації", адже у побуті, на роботі, на вулиці та у транспорті нас оточує розмаїття різних за розмірами, дизайном та призначенням екранів. Комп'ютери та ноутбуки, телевізійні панелі, електронні книги й планшети, технічно модернізований кіноекран, багатофункціональні мобільні телефони, відеомонітори у торговельних мережах та транспортних засобах, демонстраційні екрани на міських площах та великих концертних майданчиках – все це, з одного боку, наша звичайна реа-

льність, а, з іншого, – чинники, які цю реальність створюють. В результаті такої "екраноманії" екранна дійсність все частіше сприймається людиною як сама дійсність. У цьому контексті влучно зазначає Г. Мироненко: "Розвиток новітніх мультимедійних технологій та швидкість передачі інформації без перебільшення перетворює сучасних *homo sapiens* на *homo medias*" [7, 173].

Природно, що в умовах такого бурхливого розвитку екранних технологій у суспільстві почала формуватися екранна культура – "явище, що втілює в собі процес, засоби, способи і результати образного освоєння світу на основі особистісного бачення, почування і світовідчуття у динаміці різних звуко-зорових конструкцій" [10, 12]; "історично утворена система отримання культурних витворів, способів їх виробництва і трансляції за допомогою екранних технічних засобів, системотворчою ознакою якої є представлення культурних артефактів в аудіовізуальному та динамічному вигляді" [8, 205]. Саме завдяки останнім характеристикам (звуко-зоровий, аудіовізуальний) у літературі можна зустріти синонімічне застосування термінів "екранна" та "аудіовізуальна", наприклад: "Екранна або аудіовізуальна ("звукозорова") культура – нова комунікативна парадигма, що доповнює традиційні форми спілкування між людьми – культуру безпосереднього спілкування та культуру писемну (книжкову)" [9, 15]. На наш погляд, така підміна понять є помилковою: по-перше, не кожний візуальний феномен є екранним; по-друге, не завжди екранні технології презентують звук. Отже, усі аудіовізуальні явища не можна априорі вважати екранними (як і навпаки), тому слід розмежовувати ці дефініції.

В умовах екранної культури, вагому частину якої сьогодні презентує Інтернет, у споживача трансформується особистісна картина світу і формуються власні "екранно-культурні" цінності. Важливість психолого-педагогічного аналізу цього явища важко переоцінити, адже екранна культура особистості сьогодні є чи не провідною складовою як професійної, так і загальної культури людини.

Аналіз інформаційних джерел показав, що на пострадянському просторі ця проблема розглядається у контексті нової педагогічної парадигми – медіаосвіти, з використанням кількох самостійних термінів. Так, в українській педагогіці питаннями формування медіакультури особистості (в тому числі майбутніх викладачів) займаються О. Баришполець, М. Коткова, К. Курган, Л. Масол, Г. Мироненко, Л. Найдьонова, Н. Шубенко та ін.; в російській науці приділено увагу розвитку медіакультури старшокласників та студентів (І. Бочарська, Н. Коновалова, О. Мурюкіна, О. Федоров та ін.).

Деяких аспектів формування аудіовізуальної культури торкаються у своїх працях О. Куценко, С. Шемендюк, Л. Баженова, М. Баранова, Ю. Величко, Ю. Ворохоб, Н. Хілько та інші дослідники.

Окремі питання власне екранної культури особистості досліджені у російській педагогіці у контексті освіти школярів (Ю. Усов), студентів університету (А. Івлєв), курсантів (А. Саввантіді). В українській науці до цієї проблеми впритул наблизилася Н. Череповська, обґрунтовуючи поняття візуальної медіакультури особистості. Втім, на теренах вітчизняної педагогіки досі не поставлене питання про формування безпосередньо екранної культури студента, що і визначатиме мету статті. Для її досягнення необхідно, передусім, здійснити ро-

змежування термінів "медіакультура", "аудіовізуальна культура" та "екранна культура" особистості.

Інформатизація світового суспільства призвела до того, що "у країнах Західної Європи із 70-х рр. ХХ ст. діє окрема галузь педагогіки – медіаосвіта, яка обґрунтовує конкретні форми і методи навчання засобами медіа як складові освітнього процесу, спрямовані на формування медіакультури особистості" [14, 1]. В Україні ж лише у 2010 р. Національною академією педагогічних наук було схвалено "Концепцію впровадження медіа-освіти в Україні" [5], основні етапи реалізації якої розраховано на 10 років. Цей документ пропонує, крім іншого, й основну медіа-термінологію. Так, "медіа-культура на особистісному рівні означає здатність людини ефективно взаємодіяти з мас-медіа, адекватно поводитися в інформаційному середовищі" [5].

За визначенням Н. Шубенко, "медіакультура особистості, як складова загальної культури особи, ґрунтується на знаннях про сутність і специфіку медійних артефактів, дає змогу транслювати соціокультурний досвід засобами медіа і реалізується внаслідок діалогового способу взаємодії людини з медійним суспільством" [14, 6].

Медіакультурна особистість, за К. Курган, – "це та, яка добре обізнана з усіма формами передавання інформації в сучасному медіапросторі, вміє грамотно опрацьовувати інформацію, чітко диференціюючи її для себе на актуальну та неактуальну" [6, 63].

Під індивідуальною медіакультурою Г. Мироненко розуміє "ступінь обізнаності людини в питаннях мас-медіа, здатність до самостійного критичного аналізу медіа-текстів, а також володіння прийнятними з морально-етичної точки зору способами сприймання, споживання, засвоєння та використання медіа-продукції" [7, 174].

На думку Н. Череповської, медіакультура особистості становить "особистісне надбання кожним індивідом системи способів споживання та застосування медіаінформації" [13, 184].

І. Бочарська розуміє медіакультуру особистості як "сукупність ціннісно-нормативних, технологічних та особистісно-творчих компонентів, що забезпечують адекватне розуміння й інтерпретацію медіатексту та виступають умовою блокування деструктивних інформаційних потоків" [1, 7]. Ще дослідниця зазначає, що медіакультура особистості передбачає пошук, передачу, сприйняття, критичну оцінку, аналіз та осмислення інформації, а також культуру творчого самовираження у сфері мас-медіа [1, 12].

Отже, підсумовуючи визначення дослідників, можна дійти висновку, що основний акцент у тлумаченні особистісної медіакультури зроблено на діалоговому способі взаємодії людини з медіапростором через адекватне й ефективно опрацювання медіаінформації.

Найважливішою складовою медіакультури особистості, за Ю. Величко, є її аудіовізуальна культура, яка формується в процесі медіаосвіти [2, 80]. Відомий медіапедагог та дослідник О. Федоров характеризує її як систему рівнів розвитку особистості людини, здатної сприймати, аналізувати, оцінювати аудіовізуальний медіатекст, займатися аудіовізуальною медіаторчістю, засвоювати

нові знання у галузі медіа. У своєму Словнику медіа-термінів вчений наводить "аналоги" терміна "аудіовізуальна культура": відеокультура, кінематографічна культура, медіакультура [11, 23].

На думку Ю. Ворохоб, аудіовізуальна культура, що являє собою "сукупність особистісної культури людини та галузі предметної культури сучасного суспільства", пов'язана зі сприйняттям, створенням, переробкою та передачею аудіовізуальної інформації [3, 11].

Н. Хілько, розглядаючи аудіовізуальну культуру у різноманітних контекстах та з точки зору різних підходів, стверджує, що "у системі особистісних орієнтацій аудіовізуальна культура включає в себе сукупність сформованих якостей особистості, спрямованих на естетичне сприйняття реальності і мистецтва, володіння навичками аудіовізуального сприйняття і освоєння культури в процесі аудіовізуальної комунікації. Певною мірою під аудіовізуальною культурою слід розуміти також соціально-художній досвід, що виявляється в співвідношенні знань, умінь і навичок сприйняття, адекватної художньої оцінки і творчого використання потенціалу візуальної, аудіовізуальної і аудіоінформації" [12, 39].

Як бачимо, сутнісне тлумачення аудіовізуальної культури особистості багато в чому (якщо не в усьому) співпадає зі змістовним трактуванням проаналізованої вище медіакультури. Окремі дослідники навіть використовують ці терміни синонімічно.

Н. Череповська пропонує визначення візуальної медіакультури особистості, яка "відповідно до медіакультури <...> також є способом споживання та переробки візуального аспекту інформації мас-медіа" [13, 184]. На наш погляд, це виокремлення не дає принципово нового (від наведених дефініцій медіакультури та аудіовізуальної культури) смислового акценту.

На наше глибоке переконання, такий новий смисловий акцент з'являється саме у терміні "екранна культура" особистості. Дослідниця А. Саввантіді визначає її як складну системну якість особистості, що характеризується її готовністю до функціонування в інформаційному середовищі відповідно до впорядкованої сукупності особистих естетичних та ціннісно-смислових орієнтацій за допомогою комплексу знань, умінь і навичок роботи з екраном як засобом відображення інформації [10, 8]. Схоже визначення дає й А. Івлєв, включаючи у зміст поняття "екранна культура" певний рівень інформаційного розвитку особистості, що виявляється у "сукупності інтегративних якостей-компетенцій, що характеризуються комплексом знань, умінь і навичок, необхідних для отримання, використання та передачі аудіовізуальної інформації за допомогою екрана" [4, 8].

Досить широке поняття "медіа" (яке включає в себе не тільки комп'ютерні технології, телебачення та кінематограф, а й радіо, телефонні та інші системи зв'язку, фотографію та рекламні матеріали, газети та журнали) надає глобального змісту категорії "медіакультура", яка, в свою чергу, провокує досить розмите (з причини неможливості осягнути неосяжне) тлумачення поняття "медіакультура особистості".

"Аудіовізуальність", як основа поняття "аудіовізуальна культура", сама по собі є системним утворенням, осягнення якої зумовлене розумінням не лише її складових (аудіальності та візуальності) як таких, а й множинності їхніх компі-

ляції. Головна складність такого розуміння обумовлюється одночасним сприйняттям та осмисленням двох автономних знакових систем. Зрозуміло, що при таких "вихідних даних" поняття "аудіовізуальна культура особистості" теж насичене досить неоднозначним, широким змістом. Ніхто не заперечуватиме, що, виходячи з визначень "аудіального" та "візуального", оперна вистава, ярмарковий балаган чи концерт народного хору теж є аудіовізуальними видовищами, однак подібні форми не включаються до ареалу "аудіовізуальної культури", що утворює неточність термінології.

На нашу думку, у цьому ряді дефініцій принципову і суттєву відмінність поняттю "екранна культура" (в тому числі "екранна культура особистості") надає саме категорія "екранності", як нової парадигми у галузі текстових носіїв. Феномен "екрану" уточнює і звужує предметну сферу інформаційного обміну і, навіть за існування великого розмаїття екранів, уніфікує особливості "особистісно-екранних" взаємозв'язків.

У новій для людства інформаційній ері, де екран став головним носієм і передавачем інформації, екранна культура стає "найважливішою складовою компетентнісного розвитку особистості, нерозривно пов'язаною з формуванням нової культури мислення, почуттів, поведінки" [4, 3]. Екран (у різноманітних модифікаціях) став невід'ємною частиною життя сучасної людини, і особливо молоді: від молодшого шкільного віку і до студентства представники "екранного покоління" проводять свій вільний час, спілкуються один з одним, читають, грають, виявляють свої творчі потенції, виконують домашні завдання та займаються самоосвітою майже виключно за допомогою екранних технологій. І саме у період навчання у виші, коли формується усвідомлення загальнолюдських та особистісно значущих життєвих цінностей, стає особливо актуальним розвиток екранної культури студентів, спрямованої на задоволення навчальних, професійних та побутових потреб.

На наш погляд, головна особливість екранної культури як такої та методики її формування у студентів полягає в тому, що екран презентує не просто новий вид комунікації та слугує засобом розповсюдження інформації – він створює образ, найчастіше художній, демонструючи перевагу чуттєвого над інтелектуальним. Дійсно, "сама мова екранної культури – навіть якщо вона використовується в наукових цілях – у своєму початковому "зерні" є мовою глибоко чуттєвою і вже тому від початку художньою" [9, 451]. Отже, можна припустити, що саме розв'язання протиріччя між художністю екранної мови та утилітарністю користувальницьких запитів слугуватиме запорукою ефективного формування екранної культури майбутнього фахівця.

Сучасне суспільство з його швидкісним розвитком техніки і технологій в усіх сферах виробництва та послуг обумовлює потребу в грамотних, ініціативних спеціалістах, здібних працювати з великими обсягами різнотипної інформації, поданої переважно в екранному – а, отже, художньо-технічному – форматі, що спричиняє суттєвий образний вплив на емоційно-вольову сферу людини. Тому освітнім завданням процесу формування екранної культури має стати розвиток особистості, здатної не лише ефективно опрацьовувати масиви екранної інформації, а й контролювати її споживання, критично аналізуючи різностильові та різножанрові екранні тексти.

А. Саввантіді виділяє наступні складові у структурі екранної культури, які знаходяться між собою у тісному діалектичному взаємозв'язку:

1) культура відбору та пошуку інформації в екранному просторі (знання, уміння і навички орієнтації та будівництва стратегій пошуку в екранно-інформаційному просторі);

2) культура сприйняття екранної інформації (особливості концентрації уваги на інформаційних повідомленнях, розвиток різних видів пам'яті);

3) культура аналізу екранної інформації (композиційні та графічні уявлення, інтерпретація інформації відповідно до визначених стандартів та параметрів, професійна значущість для фахівця);

4) культура перетворення і використання мультимедіа-інформації (розуміння доцільності та професійної необхідності використання інформації, виділення її мистецького та культурного аспекту, практична діяльність в екранно-інформаційному просторі) [10, 13]. Стрижнем, об'єднуючим усі компоненти екранної культури сучасного спеціаліста у системне ціле, дослідниця вважає "саморегуляцію його (спеціаліста. – К.С.) взаємодії з екранним середовищем" [10, 14].

В якості основних педагогічних умов формування такої системної екранної культури можна запропонувати: мотиваційне забезпечення екранної діяльності студентів на основі ціннісного ставлення до екранних артефактів; інтеграцію навчального процесу з новітніми тенденціями сучасного екранного мистецтва; стимулювання студентів до екранної самоосвіти на шляху від репродуктивної до пошуково-творчої діяльності в екранній сфері; орієнтацію на постійне підвищення рівня культурно-екранної компетентності педагогів та студентів.

Гіпотетично ці умови повинні забезпечити оптимальний рівень розвитку екранної культури особистості студента. Показниками її сформованості можуть виступати:

- високий рівень екранної компетентності;
- успішне використання екранних засобів для вирішення навчальних, професійних та повсякденних завдань;
- уміле диференціювання та ранжування екранних артефактів у потоці екранної інформації;
- глибоке виявлення художньо-естетичних характеристик отриманої екранної інформації;
- оптимальний характер мотивації особистісно-екранної взаємодії у кількісно-якісних вимірах.

Достатній рівень розвитку особистісної екранної культури забезпечуватиме виконання цілого ряду функцій. У своєму дослідженні І. Бочарська визначає функції медіакультури [1, 13]. За умов певного коригування, їх можна віднести і до екранної культури. Отже, виділимо такі її функції:

- культурологічну (розуміння й усвідомлення ролі феномену екрану та екранності в сучасному світі у культурному, соціологічному й історичному контекстах);
- комунікативно-адаптивну (культура екранного спілкування, адаптація до життя в умовах екранного суспільства);

- аналітичну (розвиток критичного мислення та аналітичних здібностей у процесі роботи з екранними джерелами інформації);
- розвиваючу (розвиток навичок і вмінь для вирішення екранних завдань, розвиток творчих здібностей у сфері екранного мистецтва);
- протекціоністську (розуміння механізмів і способів захисту від негативного екранно-інформаційного впливу);
- керуючу (створення оптимальних організаційно-педагогічних умов для ефективного процесу формування та розвитку культури спілкування в екранній сфері).

Підсумовуючи, зазначимо, що формування екранної культури студентів вишу відбуватиметься ефективно, якщо буде впроваджена педагогічна система, спрямована на підвищення рівня екранної грамотності та компетентності особистості, відбуватиметься системний розвиток усіх структурних складових екранної культури та будуть дотримані педагогічні умови її формування.

Десять років тому, у початковий період активного користування Інтернетом на наших теренах, вчений І. Негодаєв спрогнозував: "Найближчими перспективами розвитку Інтернету є не швидкий ріст цієї Мережі і проникнення її в різні сфери нашого життя, але принципові зміни самого нашого життя під впливом Інтернету. Тобто найважливіші зміни Інтернету відбудуться поза самою Мережею" [8, 257]. Втім, сучасна ситуація засвідчує бурхливе зростання Інтернету і активне проникнення його в усі сфери життя, але при цьому (і це є найбільшою цінністю футурологічного вислову) ми, безумовно, вже сьогодні є свідками суттєвих змін людства під впливом Інтернету зокрема і екранної культури загалом – і, на жаль, не завжди позитивних. Саме тому психолого-педагогічна задача формування екранної культури має передбачати виховання особистості, яка вміє адекватно орієнтуватися у світі інформації, визначаючи правильні пріоритети, буде пропагувати загальнолюдські й естетичні цінності, а також перетворювати світ згідно з гуманістичними принципами та ідеалами.

Література

1. Бочарская И. А. Развитие медиакультуры старшеклассников средствами информационно-просветительных и игровых технологий : автореф. дис. на соискание науч. степени канд. пед. наук : спец. 13.00.05 "Теория, методика и организация социально-культурной деятельности" / Бочарская Ирина Андреевна. – СПб., 2013. – 23 с.
2. Величко Ю. В. Развитие аудиовизуальной культуры студентов в системе общего и профессионального музыкального образования / Ю. В. Величко // Человек и образование : Академический вестник Института педагогического образования и образования взрослых РАО. – 2012. – № 3 (32). – С. 80–85.
3. Ворохоб Ю. А. Аудиовизуальная культура будущего учителя и пути ее формирования : автореф. дис. на соискание науч. степени канд. пед. н. : спец. 13.00.01 "Общая педагогика, история педагогики и образования" / Ворохоб Юлия Александровна. – М., 2007. – 25 с.
4. Ивлев А. А. Формирование экранной культуры студентов университета : автореф. дис. на соискание науч. степени канд. пед. н. : спец. 13.00.01 "Общая педагогика, история педагогики и образования" / Ивлев Андрей Анатольевич. – Оренбург, 2010. – 22 с.
5. Концепція впровадження медіа-освіти в Україні // Інститут соціальної та політичної психології Національної академії педагогічних наук України : офіційний сайт [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.ispp.org.ua/news_44.htm

6. Курган К. Медіакультура сучасного студента крізь призму феномену "медіапростір" / Каріна Курган // Теоретична і дидактична філологія. – 2012. – Вип. 12. – С. 60–64.
7. Мироненко Г. В. Медіа-залежність в контексті проблеми формування медіакультури особистості / Г. В. Мироненко // Культура народів Причорномор'я. – 2007. – № 120. – С. 173–175.
8. Негодаев И. А. Информатизация культуры : монография / И. А. Негодаев. – Ростов н/Д. : ЗАО "Книга", 2003. – 320 с.
9. Новые аудиовизуальные технологии : учеб. пособие / [отв. ред. К. Э. Разлогов]. – М. : Едиториал УРСС, 2005. – 488 с.
10. Саввантиди А. И. Развитие экранной культуры курсантов младших курсов военного института в процессе самостоятельной работы : автореф. дис. на соискание науч. степени канд. пед. наук : спец. 13.00.08 "Теория и методика профессионального образования" / Саввантиди Анна Ивановна. – Омск, 2010. – 25 с.
11. Федоров А. В. Словарь терминов по медиаобразованию, медиапедагогике, медиаграмотности, медиакомпетентности / А. В. Федоров. – Таганрог : Изд-во Таганрог. гос. пед. ин-та, 2010. – 64 с.
12. Хилько Н. Ф. Роль аудиовизуальной культуры в творческом самоосуществлении личности : монография / Н. Ф. Хилько. – Омск : Изд-во Сибир. ф-ла Рос. ин-та культурологии, 2001. – 446 с.
13. Череповська Н. І. Формування візуальної медіакультури особистості засобами медіаосвіти / Н. І. Череповська // Культура народів Причорномор'я. – 2007. – № 120. – С. 184–187.
14. Шубенко Н. О. Формування медіакультури майбутнього вчителя музики засобами аудіовізуальних мистецтв : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 "Теорія і методика професійної освіти" / Шубенко Наталія Олександрівна. – К., 2010. – 19 с.

УДК 78.071.1(477)

***Романенко Анастасія Романівна,**
здобувач кафедри теорії та історії культури
Національної музичної академії України ім. П.І. Чайковського,
викладач Університетського коледжу
Київського університету ім. Бориса Грінченка*

ФОРМУВАННЯ ТВОРЧОЇ ІНДИВІДУАЛЬНОСТІ В.В. ПУХАЛЬСЬКОГО: МІНСЬКИЙ ПЕРІОД ЖИТТЯ МУЗИКАНТА В АСПЕКТІ БІОГРАФІЗМУ

Статтю присвячено висвітленню малодослідженого у вітчизняному музикознавстві періоду життя В.В. Пухальського – його дитячих років як визначальної фази процесу творчого розвитку митця – педагога, піаніста-віртуоза, композитора, засновника Київської фортепіанної школи, одного з перших діячів-просвітителів української музичної культури. Здійснюється спроба проаналізувати та пояснити специфіку творчого шляху В.В. Пухальського, застосовуючи біографічний метод.

***Ключові слова:** ідентифікація особистості, реконструкція дитинства, творче самопізнання, біографічне тисьмо.*

***Романенко Анастасія Романівна.** Формирование творческой индивидуальности В.В. Пухальского: минский период жизни музыканта в аспекте биографизма.*

Статья посвящена освещению малоисследованного в отечественном музыковедении периода жизни В.В. Пухальского – его детских лет, как определяющей фазы